

Několik poznámek k problematice šikanování v armádě

Problém šikany v armádě je v současnosti velmi vážný, mj. i proto, že významně přispívá k negativnímu obrazu armády v naší společnosti. Je tedy nejvyšší čas se jím vážně zabývat. Je též obecně známo, že tato problematika není vlastně pouze armádě, ale že se s ní setkáváme v kolektivech (či chcete-li ve formálně vytvářených skupinách) dětí a adolescentů zpravidla jednoho stáří od samých počátků vytváření těchto kolektivů.

* * *

Nejzávažnější metodický omyl, s nímž se v dnešních přístupech k problémům šikany setkáváme, je izolovaný přístup k tomuto jevu. Je nutno si uvědomit, že šikana není jev sám o sobě, jak bývá nejčastěji prezentován a zkoumán, ale je to jen projev, produkt jevu hlubšího a závažnějšího - trvalé sociální malformace formální skupiny, označované zpravidla jako „druhý život“ skupiny. Jestliže se tedy zaměříme jen na šikanu samotnou, odstraníme v nejlepším případě pouze následek, nikoliv však vlastní příčinu jevu, který rychle regeneruje. Z toho pak pramení (domnívám se, že zcela neodůvodněný) údiv nad nevykořenitelností problému, jeho dědivostí v určitých skupinách, o nichž se hovoří jako o infikovaných. Toto základní metodické nepochopení pak dále umocňuje skutečnost, že pokud se problémy šikany někdo zabývá, jsou to zpravidla psychologové, kteří obvykle zdůrazňují spíše příčiny osobnostní než systémové, tkvící v práci se skupinou. Je třeba konstatovat, že tyto problémy jsou širěji rozpracovány v etopedii a psychopedii, kde je jim věnována pozornost v řadě zemí již několik desetiletí (zhruba od přelomu 50. a 60. let) a skutečnost, že v posledních letech je před obdobné problémy postavena armáda, jen vybízí k hledání poučení v již dosažených výsledcích, bez tradičního českého znovuoobjevování Ameriky.

Obecně se uznává, že největším nebezpečím tzv. druhého života skupiny je jeho zdánlivá loajalita požadavkům autority. V praxi to vypadá tak, že představitelé druhého života, aby si zajistili své výhody v podobě úlev pracovních, úlev povinností, nebo v poslední době přímo zisky hmotné, či dokonce pekuniární, řídí skupinu zcela ve směru požadavků autority. Dochází tak k nebezpečnému optickému klamu z hlediska autority (v našem případě velitele), který může působení vlivů druhého života považovat vlastně za přínos (pokud nevybočí do očividného maléru, vyžadujícího mimořádné řešení) např. v oblasti kázně, tělesné připravenosti, pořádku atd. a může tolerovat i mírně řečeno svérázné způsoby k tomu vedoucí. K této situaci může dojít zejména tam, kde je autoritativní složka (velení) počtem, nebo připraveností slabá, nebo kdy je hodnocena výlučně za dosažení úzkých profesionálních cílů (např. výcvikových), zcela bez zřetele na způsoby, jakými jich bylo dosaženo, čili za naprosté a oficiálně připuštěné rezignace na jakékoliv cile výchovné. (Není zcela od věci vzpomenout na tomto místě např. výchovný aspekt armády v pojetí T. G. Masaryka.)

Druhým obecně uznávaným zdrojem podmínek druhého života je **delegování části moci autority na představitele samotné skupiny**. Nastává tím optimální příležitost pro silné jedince, aby skupinu restrukturalizovali v rámci svých cílů nastolením stínové autority vlastní i za použití neortodoxních, či přímo nelegálních metod, jako je šikanování, které je pak jevovým projevem tohoto systému.

Jak vidíme, vytváří armáda svým působením pro vznik šikany (z hlediska speciální pedagogiky) neobyčejně příznivou půdu. Organizuje jedince stejného stáří do formálních skupin, přičemž nezajišťuje odpovídající fungování autority, která je hodnotově zaměřena k cílům úzce profesním, rezignuje na obecně výchovné cíle, nepokrývá řízení skupiny prostorově, ani časově, navíc zcela systémově přenáší část autority na skupinu samotnou. Nezanedbatelná je v této souvislosti i evidentně *malá připravenost důstojníka, jako osoby, řídící práci s lidmi, v oblasti pedagogiky a psychologie*. Za těchto okolností by bylo spíše s podivem, kdyby druhý život a jeho projevy - šikanování u jednotek nevznikaly, než že vznikají.

Jaké cesty vedou k odstranění tohoto vážného problému? Jediný dosud objevený a obecně uznávaný recept k odstranění druhého života a jeho projevů v malých skupinách - nesoustředění jedinců stejného věku a jejich rozptýlení v kolektivech věkově strukturovaných - armáda z důvodů rekrutace (ostatně stejně, jako řada dalších, zejména vzdělávacích a výchovných institucí) použít nemůže. Může však zajistit řadu dalších opatření, které mohou daný problém když ne zcela vykořenit, tak alespoň udržet pod kontrolou a v přijatelné rovině.

Tato opatření lze stručně charakterizovat takto:

1. Zajistit, aby složka autority byla hodnocena nejen za úzce profesní, ale i obecně výchovné cíle svěřené skupiny.
2. Posílit složku autority, aby časově i prostorově stále řídila skupinu a zminimalizovat delegování autority na příslušníky skupiny (známý problém velitelů čet, problém poddůstojníků).
3. Pokusit se vytvořit funkci, která by hrála určitou neautoritativní roli v autoritativním vedení skupiny (typu osvětový důstojník, důstojník humanitní služby, snad i kněz - jisté pokusy již v současnosti jsou) a představovala zpětnou vazbu v řízení skupiny.
4. Zajistit v přípravě důstojníků jejich adekvátní vzdělání v oblasti sociálních věd, zejména pedagogiky a psychologie, včetně základních informací z oblasti psychoterapie, nebo sociometrie (některé typy jednoduchých sociogramů jsou např. velmi přínosné v diagnostice druhého života skupiny a následně i šikany).

Jak lze pozorovat, navrhovaná opatření jsou systémová, hluboká a především finančně náročná. Je třeba si však uvědomit se vši vážností, že bez těchto hlubokých, systémových, finančně náročných opatření problematika šikanování v armádě vyřešena nebude a že její řešení zůstane v rovině intelektuálního mudrování a padlé publicistiky, jak tomu bylo a je převážně doposud.